

LBRIS

We know
books

PAUL-ALEXIS RACINE JOURDREN

**AI NEVOIE DE CURAJ
PENTRU
A FI TU ÎNSUȚI**

Traducere: ANA LIȚĂ

EDITURA ORIZONTURI

Cuprins

Introducere	5
-------------------	---

Capitolul I

Un proiect de viață pentru a deveni mai bun	11
--	-----------

De ce să-ți dezvolti curajul?	11
-------------------------------------	----

<i>Promovarea curajului.....</i>	<i>14</i>
----------------------------------	-----------

<i>Știința de a-ți învinge trupul</i>	<i>17</i>
---	-----------

<i>Știința de a-ți învinge fricile</i>	<i>19</i>
--	-----------

<i>O victorie asupra sinelui</i>	<i>22</i>
--	-----------

<i>Stima de sine</i>	<i>23</i>
----------------------------	-----------

<i>Respectul.....</i>	<i>25</i>
-----------------------	-----------

<i>Eventualitatea faptelor mărețe</i>	<i>28</i>
---	-----------

<i>Curajul împotriva neputinței individuale</i>	<i>29</i>
---	-----------

<i>Curajul împotriva neputinței colective</i>	<i>32</i>
---	-----------

<i>Reîntemeierea eticii curajului.....</i>	<i>35</i>
--	-----------

Cum să abordezi problema?.....	37
--------------------------------	----

<i>Începutul</i>	<i>37</i>
------------------------	-----------

<i>Stăruința sau teoria etapizării</i>	<i>40</i>
--	-----------

<i>Simplitatea</i>	<i>47</i>
--------------------------	-----------

<i>Exercițiul solitar</i>	<i>49</i>
---------------------------------	-----------

<i>Învățare și formare</i>	<i>51</i>
----------------------------------	-----------

Practicarea curajului	55
-----------------------------	----

<i>De la teorie la practică.....</i>	<i>55</i>
--------------------------------------	-----------

<i>O practică făcută cu judecată.....</i>	<i>64</i>
---	-----------

<i>Împăcarea cu teama</i>	<i>67</i>
---------------------------------	-----------

Capitolul II

Scara curajului	70
Dare de seamă asupra virtuții curajului	70
<i>Marele clișeu: curaj versus lașitate</i>	73
<i>Curajul cornelian</i>	75
<i>Curajul războinic</i>	79
<i>Curajul în slujba unui ideal</i>	82
<i>O virtute cardinală</i>	84
Dare de seamă filozofică	85
<i>Curajul fizic</i>	85
<i>Curajul moral</i>	90
<i>Curajul ca instrument de guvernare</i>	94
Curajul fizic	96
<i>O evidență</i>	96
<i>Situații dispărute</i>	97
<i>Curajul de a spune „nu”</i>	99
Bătăliile	100
<i>Împotriva fricii</i>	100
<i>Împotriva pericolului</i>	101
<i>Împotriva răului</i>	103
<i>Împotriva iraționalului</i>	106
<i>Împotriva suferinței</i>	107
<i>Împotriva oboselii</i>	109
<i>Împotriva corupției morale</i>	111
<i>Împotriva corupției politice</i>	112
Altruismul	117
În fața morții	120
<i>Perspectiva filozofului</i>	120
<i>Perspectiva credinciosului</i>	121
Curajul și genul	123

Derivatele.....	127
Măreție și prestanță.....	127

Capitolul III

Lecții de curaj	132
1. <i>Fii rezistent</i>	134
2. <i>Fii curios</i>	137
3. <i>Fii binevoitor</i>	142
4. <i>Fii vesel</i>	145
5. <i>Analizează-ți locusul de control</i>	149
6. <i>Fii șiret</i>	151
7. <i>Fii imaginativ</i>	156
8. <i>Fii implicat</i>	160
9. <i>Fii tu însuți</i>	165
10. <i>Fii liber</i>	169

Concluzie	173
------------------------	-----

precizat. Exprimată printr-un comportament, nu poate fi definită teoretic. Ea există în fapte și se evaporă printre cuvinte. Cu excepția cuvintelor celor care asistă la atitudinea curajoasă, care o denumesc astfel. Curajul ia naștere la nivelul individului, dar privește colectivitatea. La nivel individual și colectiv, el este, fără putință de tăgadă, un motor al binelui. Să ne lansăm cu modestie în cercetarea lui, anevoioasă, dar pasionantă, și să aflăm cum să-l dobândim. Curaj!

Capitolul I

Un proiect de viață pentru a deveni mai bun

De ce să-ți dezvoltți curajul?

În Italia secolului al XVI-lea, *Cartea curteanului* cunoaște imediat un succes răsunător. Toate curțile din Europa o adoptă ca manual de conduită. Autorul lucrării avansează câteva sentințe de natură pedagogică și-și găsește repede publicul. Fiind în slujba ducelui de Urbino în momentul în care o redactează, Baldassare Castiglione definește comportamentul ideal al curtenilor din epoca sa, adică al unei elite care promovează noi valori, prin intermediul unor dialoguri între oamenii care-l înconjoară. Nu trebuie să se renunțe la virtuțile cavalierești moștenite din Evul Mediu: trebuie cultivat în continuare curajul fizic al luptătorului brav, acel curaj eroic care se expune privirii celorlalți.

Însă – și în aceasta rezidă modernitatea lui Castiglione – noul curtean trebuie să-și făurească un alt tip de curaj ca reacție la evoluția mediului său și la descoperirile vremurilor sale. Cea mai importantă dintre ele survine în 12 octombrie 1492: Cristofor Columb, în căutarea unui nou itinerar maritim pentru a ajunge în Indii, debarcă pe o mică insulă din arhipelagul Bahamas și descoperă un continent despre care

europenii nici nu bănuiau că există. Noi culturi, alte moravuri, alte divinități. Atitudinea religioasă, morală și intelectuală a curtenilor din epocă trebuie să țină seama de această nouă lume îndepărtată, de dincolo de mările cunoscute, de cealaltă parte a Oceanului Atlantic. O nouă perspectivă se deschide la mare depărtare de Mediterana îngrădită de teritorii explorate în mare măsură încă din Antichitate.

Aceasta presupune o deplasare a centrului de interes și pretinde un alt tip de curaj, de data aceasta unul intelectual. Confruntarea directă cu noua situație înseamnă acceptarea repunerii în discuție a certitudinilor dobândite cu ușurință prin intermediul unei tradiții impuse. Cu atât mai mult, cu cât o invenție recentă, apărută la mijlocul secolului al XV-lea, înrădăcinează tradițiile seculare și orale și permite o propagare mai amplă a textelor fundamentale ale culturii și gândirii europene: tiparul.

Pentru a se apropia de comportamentul ideal, curtenii pe care-i descrie Baldassare Castiglione trebuie să se cizeleze ei înșiși pentru a se înzestra cu virtuțile exigente care-i vor determina să se expună primejdiei din punct de vedere fizic și intelectual. Doar ei apreciază această formă de curaj pe care-l practică în intimitatea propriilor lecturi și reflecții.

Totuși, ei sunt oameni de curte, duc o viață socială intensă. Curteanul ideal nu trebuie să se vadă pe sine ca un individ în căutarea celei mai bune versiuni a propriei persoane; el este, de asemenea, o ființă socială menită să întrețină în permanență relații cu cei de același rang și cu principele său. Așadar, trebuie să-și dezvolte și o altă virtute, *curtoazia*, grație căreia viața la curte rămâne armonioasă. Este ceea ce am numi astăzi *politețe*. Atitudinea curtenitoare

nu vizează numai păstrarea unei relații cordiale superficiale între membrii Curții, ci constituie și un mijloc de instruire reciprocă. Acest lucru necesită alte forme de curaj. În primul rând, acela de a-ți deplasa centrul de interes, de a ține seama de faptul că alături de tine există ceilalți. Apoi acela de a confrunta propria personalitate și propriile idei cu ale celorlalți în timpul dezbaterilor. Curajul curtoaziei (politețea de astăzi) înseamnă să rezisti tentației de a-ți impune punctul de vedere și nu numai pentru că este nepolitic să ridici tonul sau să recurgi la violență verbală împotriva celorlalți. Curajul curtoaziei înseamnă a-ți adânci reflecția cu privire la propriile acțiuni pentru a o pune la încercare în lumina remarcilor deranjante survenite în timpul discuțiilor cu ceilalți. Ni s-a întâmplat tuturor să auzim o părere foarte diferită de a noastră proferată de o persoană atât de sigură de sine, încât devine agasantă. Rămânem politicoși, dar nu suntem mai puțin curajoși. Nu este un curaj molatic, ci dimpotrivă. Această formă de curaj care îndeamnă la cumpătare poate, de altfel, să conducă la un mai mare succes în negocieri, în exercitarea influenței sau în activitățile banale de zi cu zi.

Lecțiile de bună conduită pe care le dădea *Cartea curteanului* sunt încă aplicabile în societățile noastre democratice. Curajul nu mai rezidă doar în executarea unor înalte fapte de arme. Rezidă chiar și în acțiunile care ar putea părea anodine: „Oamenii curajoși se cunosc mai adesea în lucrurile mărunte decât în cele mari”.

Atunci când încercăm să îndeplinim aceste lucruri mărunte în viața noastră de zi cu zi, indiferent de împrejurări, și punem în asta un anumit curaj, nu ne ridicăm oare la înălțimea contemporanilor lui Castiglione?

Promovarea curajului

Cu toate acestea, lucrurile mărunte nu sunt asimilabile *a priori* faptelor de arme spectaculoase cu care asociem de regulă curajul. Istoria pe care o învățăm la școală ne impune această idee, relatându-ne isprăvile vitejești care o marchează.

Sacrificiul celor 300 de spartani pentru a împiedica înaintarea armatei persane la Termopile prilejuiește astfel un film estetizant și violent intitulat *300*, în care curajul în sos hollywoodian nu are nevoie de subtitrare. La începutul secolului al V-lea înainte de Hristos, conducătorul celor 300 de spartani, Leonidas, se opune cu vitejie și abnegație redu-tabilului Imperiu Persan care amenință Grecia și luptă alături de populațiile elene împotriva aspirațiilor expansioniste ale regelui Xerxes. Cei 300 de spartani din detașament au fost aleși de Leonidas, încredințat că mergeau toți la moarte: ultimii tovarăși de arme pe care-i selecționase aveau cel puțin un fiu în viață; astfel, numele lor nu aveau să fie uitate de generațiile viitoare. Pentru a pătrunde în Grecia Centrală, Xerxes trebuie să străbată un defileu strâmt, între munte și mare – Termopile – o veritabilă stavilă! La început, asalturile nu dau roade: un defileu este relativ ușor de apărat. Grecii rezistă timp de două zile împotriva a 10 000 de perși. Dar există și drumuri de munte insuficient străjuite... și indivizi mai sensibili la aurul perșilor decât la păstrarea libertății lor. Informați de acești trădători, perșii reușesc să înconjoare poziția. Leonidas și cei 300 de spartani ai săi își pierd viețile eroic într-un vacarm de scuturi care se ciocnesc și în strigăte pentru gloria patriei. Rezistența eroică a celor

Ai nevoie de curaj pentru a fi tu însuși

300 a contribuit la prăbușirea definitivă a mitului invincibilității suveranilor perși: curajoasa Grece nu avea să devină satrapie. Această poveste este gravată în marmură, ca o carte deschisă pentru generații succesive. Astăzi, în vârful Kolonosului, teatru al ultimei rezistențe spartane, se găsește un mausoleu care încă poartă această inscripție în piatră: „Străinule, spune-i Spartei că noi zăcem aici din ascultare față de legile ei”.

În muzeul palatului Versailles, unul dintre cele mai cunoscute tablouri ale lui Gros îl înfățișează pe Bonaparte năpustindu-se, în vârtoarea și vacarmul focurilor de armă, cu drapelul în mână, asupra podului de la Arcole. Se trece cu vederea curajul unui alt protagonist al bătăliei: fiul orașului Cadenet, toboșarul de la Arcole, André Estienne. În centrul satului său natal din Lubéron, el este immortalizat sub forma unei statui reprezentând un băiat mărunțel, în plin avânt eroic, cu chipul înălțat cu mândrie, gura deschisă îndemnând la atac, fluturând un băț în mâna dreaptă, în vreme ce cu brațul stâng ține faimoasa tobă lipită de coapsă. Este adevărat că, în acel noiembrie din 1796, situația este gravă: în campania din Italia, tânăra Republică franceză înfruntă o coaliție formată împotriva ei de monarhiile care o înconjoară, precum și urzelile Austriei, cărora încearcă să le reziste o parte din armata sa, comandată de Bonaparte. 19 000 de francezi împotriva a 24 000 de austrieci! Situația militară este nesigură. Dar, pentru ca balanța să încline în favoarea francezilor, este important ca, la mijlocul lui noiembrie, austriecii să fie alungați din satul Arcole, în care se ajunge trecând un pod peste torentul Alpone. În vreme ce generalul se avântă pe pod, André Estienne trece apa înot. Ocolindu-i pe duș-

mani, el anunță atacul așa cum i se ordonase, bătând atât de puternic în pielea udă de pe toba lui, încât le dă austriecilor impresia că au fost prinși din spate. Acest lucru a ușurat, bineînțeles, trecerea podului.

Dar există și o poveste de curaj care nu constituie subiectul vreunei picturi. Este cea a vitejiei de fiecare zi, acel curaj al bărbaților și femeilor obișnuiți să lupte cu dificultățile lor cotidiene. Oamenii politici o evocă ocazional atunci când fac referire la „Franța care se trezește devreme”. Să te scoli devreme, să-ți trezești copiii, să-i pregătești pentru creșă și pentru școală în timp ce tu ești gata să mergi la muncă, să alergi împreună cu ei dis-de-dimineață, cu inima strânsă că s-ar putea să găsești ușa clasei închisă ori să întârzii pentru că ai pierdut trenul, să-ți lași grijile personale la ușa biroului, a atelierului, a spitalului pentru a-ți îndeplini cât mai bine sarcinile cotidiene, să te întorci acasă tot atât de repede cum ai plecat – căci trebuie să recuperezi copiii –, să te interesezi cum a fost ziua lor la școală, dacă se poate, să-i pui la masă... sunt tot atâtea performanțe discrete și banale pe care le realizează în fiecare zi mii de bărbați și femei. Ei depun un efort răbdător care le permite să persevereze, să reziste, să nu se lase descurajați.

Nefiind spectaculoasă, această veritabilă vitejie, acest curaj de toate zilele, indispensabil în nenumărate situații de viață cotidiană, ne caracterizează pe noi toți. Ne folosim de ea în mod uzual și se întâmplă să se mobilizeze cu de la sine putere, ca răspuns inconștient la apariția unei dificultăți mai mari. Ea este cea care ne permite să ne revenim atunci când totul pare pierdut. Nu trebuie să uităm că există, ci, dimpotrivă, s-o cultivăm pentru a trăi mai bine zi de zi ca părinte

unic, salariat, profesor, om de afaceri, student, șomer, marginalizat, în fine – ca membru al comunității umane.

Judecând după piesa lui Brecht, *Mutter Courage și copiii ei*, războiul oferă ocazia de a demonstra un alt fel de curaj, cel al vivandierei Anna Fierling. În plin Război de Treizeci de Ani, vivandiera străbate câmpurile de luptă făcând tot soiul de mici negustorii. Nu e nimic eroic în asta, dar nu are alt mijloc de a-și hrăni cei trei copii. Totuși, nu-i salvează de la moarte. Însă, în mod curajos și în ciuda tuturor vicisitudinilor, ea continuă să trăiască. Spectatorul o privește atât cu stânjeneală, cât și cu admirație și, în cele din urmă, nu poate decât să subscrie la ceea ce aude: „Oamenii sărmani au mare nevoie de curaj, fără de care sunt pierduți. Le trebuie chiar și numai pentru a se scula dimineața. Să ari un câmp în plin război, să aduci copii pe lume atunci când viitorul este fără speranță, asta presupune un curaj de neclintit”.

Știința de a-ți învinge trupul

În 12 iunie 1930, în plină iarnă australă, avionul lui Henri Guillaumet, pilot al Aeropostal, se prăbușește în Anzii Cordilieri, la o altitudine de peste 3000 de metri. Este îngrozitor de frig. Fără nădejde de salvare, Guillaumet merge cinci zile și cinci nopți prin zăpadă și reușește să ajungă într-un sat unde găsește ajutor. A fost nevoit să lupte cu el însuși: „După două, trei, patru zile de mers, nu-ți mai dorești decât somnul. Mi-l doream”.¹ Pentru el se punea problema

¹ Antoine de Saint-Exupéry, *Zbor de noapte. Pilot de război. Pământ al oamenilor*, trad. Ion Caraion, București, Litera, 2019, pp. 294, 296 (n. tr.).

de a salva, dincolo de propria persoană, imaginea pe care ceilalți (soția, prietenii) o aveau despre el. Imaginea unui om care și-a stabilit ca regulă de conduită să înainteze în continuare când totul pare pierdut, să nu se lase la voia întâmplării. „Îmi spuneam: dacă soția mea crede că trăiesc, atunci crede că merg. Camarazii cred că merg. Toți au încredere în mine. Și aș fi un ticălos dacă n-aș merge.” A renunța la încercarea de a trăi, a te lăsa dominat de slăbiciunea trupului înseamnă a fi „un ticălos”. Înseamnă a abdica de la propria umanitate. Saint-Exupéry, care i-a dedicat *Pământ al oamenilor* prietenului său, Guillaumet, a transmis mai departe cuvintele pe care acesta i le-a spus imediat după ce a fost salvat: „Ceea ce am făcut, ți-o jur, n-ar fi făcut-o nicio dată niciun animal”. Aici este vorba atât despre demnitatea umană, cât și despre libertate: animalul se supune propriei naturi, omul încearcă să se elibereze de ea – provizoriu, desigur –, dar tot este ceva. Să cauți în tine curajul de a nu ceda în fața propriului corp este un pas esențial spre o libertate și mai mare. Dimpotrivă, a ceda în fața propriului corp înseamnă a merge la pierzare.

Iată esența mizei: să învingi un trup care vrea să renunțe, să doarmă, să se lase pradă morții. Forțând acest trup, aviatorul a amânat evenimentul ultim (angajat în lupta împotriva Germaniei naziste, își va găsi moartea la manșa unui alt avion în noiembrie 1940).

În deschiderea *Primei Olimpiade*, odă pe alocuri lirică adusă diferitelor sporturi, Montherlant a inclus acest citat din Rousseau: „Cu cât trupul este mai slab, cu atât mai poruncitor; cu cât este mai puternic, cu atât mai ascultător”. Să ne alegem stăpânul.

Știința de a-ți învinge fricile

Putem zâmbi alături de La Fontaine când dă glas în fabula *Iepurele și broaștele* meditațiilor melancolice la care se dedă un iepure. Animalul își deplânge „firea sperioasă” care-l împiedică să se bucure măcar puțin de viață. Cu toate acestea, atunci când, terorizat de un zgomot infim, o zbughește spre vizuina sa gonind pe lângă un iaz, constată că fuga lui stârnește panica printre broaștele care se aventuraseră pe maluri: acestea plonjează în graba mare pentru a se adăposti în adâncul apei. Și iată că iepurele nostru este mai mult sau mai puțin consolată: „Cât ai fi de sperios – în fine, / Tot mai e pe lume unul mai fricos ca tine”. Putem zâmbi, căci animalul s-a consolată repede de lipsa lui de curaj, deși este conștient că vitejia cu care-l înzestrează lașitatea broaștelor este iluzorie. Dincolo de acest lucru, fabula ridică o problemă crucială: cea a fricii paralizante. Nu cea legitimă, care ne cuprinde atunci când bănuim ivirea unei situații periculoase sau când ne confruntăm efectiv cu ea. Ci spaima ascunsă în adâncul nostru și care, răsărind dintr-o dată, aduce la suprafață angoase nebănuite, ne face să ne fâstăcim, să ne pierdem o parte din mijloace, ne paralizează uneori. „Are frica îndreptare, oare?”, se întreba iepurele fabulistului. Eu aș răspunde că da, este plauzibil.

În lucrarea sa, *Propos sur l'éducation* [Reflecții asupra educației], filozoful Alain afirmă: „Curajul unui om seamănă mai degrabă cu propria lui teamă decât cu curajul vecinului”. De altfel, consideră că fiecare are o formă de curaj. Ceea ce este o consolare. Tot o consolare este și faptul că, după el, curajul „se aseamănă” cu teama, întrucât sunt înrudite. Așadar, teama noastră va da formă curajului nostru – unui

curaj adevărat, nu vitejiei iluzorii a unui iepure. În fine, există tot atâtea forme de curaj câți indivizi: curajul meu nu este cel al vecinului și reciproc.

Prin urmare, fiecare dintre noi este dator să-și cerceteze temerile, originile lor, manifestările lor. Însăși această analiză necesită curaj. Trebuie să acceptăm să ne întoarcem la amintiri penibile, fără glorie, și să le recunoaștem drept răni ale orgoliului. Nu este un proces agreabil: trebuie să ne admitem în același timp fragilitatea. Apoi trebuie să mai avem și un alt curaj: cel de a nu ne lăsa copleșiți de patimile sterile ale mâniei sau regretului. Mânia împotriva persoanelor sau a împrejurărilor care ne-au pus în situația de a ne teme, regretul (care ar fi o formă de mânie împotriva propriei persoane) de a nu fi îndrăznit. Trebuie să avem curaj pentru a pune distanță între ceea ce am fost și am trăit și ceea ce suntem în momentul în care ne examinăm. Demers neobișnuit întemeiat pe o introspecție individuală. Dar un demers indispensabil de identificare a propriilor frici pentru a deveni mai buni la nivel individual.

Totuși, pot fi identificate și frici comune multor bărbați și femei. Există una bine cunoscută de care dăm dovadă ca ființe sociale: teama de a atrage din partea semenilor noștri o etichetă de nonconformist. În secolul al XVIII-lea, Montesquieu și-a închipuit doi călători persani care ar fi aruncat o privire fals naivă asupra uzanțelor și a obiceiurilor franțuzești, asupra moravurilor contemporanilor săi. În special asupra conformismului francezilor. Instalată la Versailles, Curtea îl imita pe rege, Parisul imita Curtea, provincia imita Parisul: „Inima suveranului este șablonul după care se modelează toți ceilalți”. Tiranie monarhică, s-ar zice, de care

Istoria ar fi trebuit să ne elibereze. Chiar așa să fie? De pildă, revine periodic dezbaterea în legătură cu impunerea uni-formei școlare sau cel puțin a sacoului. Unul dintre argumente este încercarea de a elibera copiii de tirania modei și a mărcilor. Într-adevăr, mulți părinți sunt agasați de exigențele odraslelor lor în materie de haine sau de accesorii. Dar oare adulții sunt ei înșiși liberi de asemenea constrângeri? Cui nu i-a fost vreodată teamă să se simtă exclus din lipsă de conformitate cu tendința vestimentară în vigoare într-un grup, cu felul de a vorbi, de a se comporta, chiar – ceea ce este și mai grav – cu opinia predominantă? Astfel, celălalt devine un pericol nu atât pentru integritatea noastră fizică, cât pentru satisfacerea nevoii noastre legitime de socializare și de recunoaștere. Câți lucrători din toate domeniile de activitate îndrăznesc să spună ce gândesc atunci când ideile sau îndoielile lor sunt diferite de cele care au trecut în mediul lor? Ne temem să devenim rățușca urâtă. Și atunci ne conformăm.

Însă consecințele acestei forme de frică socială merită să fie analizate. Evident, nu trebuie să mergem prea departe, pe urmele lui Alcest, protagonistul din *Mizantropul* lui Molière, care propovăduiește și practică o sinceritate radicală. Aceasta îl conduce, la sfârșitul piesei, la pierderea femeii pe care o iubește și la ruperea relațiilor cu societatea. Dar nu este bine nici să disimulăm neîncetat ceea ce simțim sau gândim. O astfel de autocenzură stăvilește încrederea în sine și, departe de a instaura condiții adecvate de relaționare cu ceilalți, întreține teama.